

Hva er Den messianske bevegelsen?

Vegard F. Soltveit,
assisterende generalsekretær
Den Norske Israelsmisjon

Innledning

Det er en kjempestor og vrien oppgave jeg har begitt meg ut på. Å beskrive en bevegelse som for en liten stund siden var ukjent for meg, vil kanskje for noen fremstå som noe vågalt. Det er det nok også. Likevel er det flere grunner til at jeg ønsker å fortelle om og studere denne bevegelsen. Den messianske bevegelsen har blitt viet for lite plass i religionsfaget, både i undervisningen om jødedommen og i undervisningen om kristendommen. Det er synd at så få kjenner til den, og vet hva den er. Også i teologien er denne bevegelsen forsømt, slik jeg ser det. Det er også en nokså unik bevegelse. Av noen beskrives den som en synkretisme mellom kristendommens tro på Jesus som Messias og jødedommens kultur og tradisjon. Slik sett burde bevegelsen være særs interessant fra et religions sosiologisk perspektiv. Andre hevder, og jeg tror det er rett, at bevegelsen slett ikke er en synkretisme men viser en dyp kontinuitet i både jødedommen og kristendommen. Bevegelsen er også en viktig brobygger for den kristne tros jødiske røtter. Begrepet *Messianske jøder* innebærer også indirekte spor av en negativ side i kirkehistorien, som ikke alltid har kommet like godt til syne.

I dette foredraget vil jeg først ta for meg om Den messianske bevegelsen er en synkretisme, kontinuitet, eller kanskje begge deler. Dernest vil jeg ta et kjapt historisk overblikk over bevegelsens begynnelse, og dens globale størrelse. Til slutt vil jeg fokusere på Den messianske bevegelsen i Israel, og Caspari Center som er et studiested for jødiske og bibelske studier, som bygger bro mellom Jesustroende jøder og den verdensvide kirke.

Jeg har en mastergrad i kristendom, med hovedfokus på erindringsteorier som tolkningsnøkkel i møte med Det gamle testamentet. I tillegg har jeg en mastergrad i historie, hvor jeg har spesialisert meg på teori og teoribruk i historievitenskapelige arbeider på 2000-tallet. I 4,5 år arbeidet jeg som ungdomspastor i to menigheter på Sørlandet, hvor jeg arbeidet med forkynnelse, bibelgrupper, bibeltimer og diverse møtevirksomhet. Sommeren 2016 ble jeg ansatt som assisterende generalsekretær i Den Norske Israelsmisjonen. Det var først da jeg ble kjent med begrepet Messianske jøder og Den messianske bevegelsen. Jeg har lest noe litteratur, hørt på diverse foredrag og hatt samtaler med messianske jøder den siste tiden. Likevel må jeg understreke at foredraget bærer nok preg av mitt første inntrykk, og en nysgjerrighet på hva denne bevegelsen er, og hva den har å si for religions sosiologien og kirkens forståelse.

En synkretistisk bevegelse?

Begrepet synkretisme brukes på litt ulike måter.

I religionsvitenskapen brukes det om sammenblanding av ulike religioner og kulturer. Et av de eldste eksemplene finner vi i gresk hellenistisk-egyptisk gud på 200-tallet f.Kr. Statuen av denne guden ble bevisst oppreist av Ptolemaios den første, som et virkemiddel for å binde sammen den greske verden og den egyptiske. I religionssosiologien brukes begrepet når to religioner og kulturer møtes og blander sammen ulike elementer.

I messiansk jødedom finner vi den klassiske kristne troen på at Jesus er Messias, samtidig som det er flere elementer fra jødisk tro og tradisjon. De fleste messianske gudstjenestene skjer i forsamlingshus, men også i messianske synagoger. De feirer ikke gudstjeneste på søndag, slik Kirken har som vane, men på sabbaten. Den messianske bevegelsen feirer sabbaten med familien fredag kveld, og går så til sabbatsgudstjeneste lørdag formiddag. Enkelte messianske forsamlinger bruker flere jødiske symboler i gudstjenesten, som bønnesjal og kippa. Enkelte leser også fra Tora-rullen, slik enhver jødisk synagoge-gudstjeneste vil gjøre. Der Den messianske bevegelsen skiller seg ut, er at man leser fra Det nye testamentet i tillegg, og bekjenner det som autoritativ tekst sammen med Det gamle testamentet, og de bekjenner Jesus som Israels Messias og verdens redningsmann. Slik sett er bevegelsen synkretistisk rent religionsvitenskapelig. Den har en sammenblanding av kristen tro og jødiske tradisjoner.

I protestantisk teologi brukes synkretisme om det å skape *forståelse* og gjensidig *anerkjennelse* på tvers av kirkesamfunn. Også denne bruken av begrepet er interessant for messiansk jødedom. De som bekjenner at Jesus er sann Gud og sant menneske, at han er Israels Messias og verdens redningsmann, er en del av Kirken. Dermed er den messianske bevegelsen en del av Kirken, og bestrebelse etter forståelse og anerkjennelse er et viktig element. Samtidig er den en jødisk retning, som har en sterk jødisk identitet – og det jødiske samfunnet bør etterstrebe for å skape forståelse for hva denne retningen tror og bekjenner.

Jeg vil nå komme med en innvending. For er den messianske bevegelsen en synkretisme mellom kristendom og jødedom som startet på 1970-tallet i USA, eller finnes det en kontinuitet fra den første kristne kirke? Når vi leser Det nye testamentet, ser vi at de første disiplene var jøder, og de levde som jøder. De feiret blant annet sabbaten, forholdt seg til loven om ren og uren mat og brukte bønnesjal. Jesus var også jøde, og levde som en jøde. Da kvinnen som hadde hatt blødninger i tolv år, kom til Jesus, rørte hun ved dusken av kappen hans – et jødisk bønnesjal (Luk.8,44). Oskar Skarsaune og Reidar Hvalvik har skrevet boken «*Jewish believers in Jesus*» (2007), hvor de undersøker og bekrefter kontinuiteten av jøder som tror at Jesus er Messias fra det første og fram til det femte århundre e.Kr. At en jøde tror på Jesus er dermed ikke noe nytt, men står i en kontinuitet fra de første troende.

Dermed er synkretisme ikke det beste begrepet for å forstå den messianske bevegelsen, selv om det er enkelte synkretistiske tendenser der. Da tenker jeg spesielt på overføringen av rabbinisk jødedom, som oppstod i middelalderen, og som enkelte messianske forsamlinger holder på. Samtidig kan de jødiske symbolene og tradisjonene som brukes i messianske forsamlinger forstås som *identitetsmarkører*.

Richard Harvey omtaler bevegelsen slik:

It's a Jewish form of Christianity and a Christian form of Judaism, challenging the boundaries and beliefs of both [...] a renewed expression of the Jewish Christianity of the early church. Messianic Jews construct a new social and religious identity.¹

Historisk overblikk

I Det nye testamentet går det helt klart frem at de første Jesus-troende menneskene i verden var jøder, og levde som jøder. De hadde en jødisk identitet, og forstod seg ikke som utbrytere av den jødiske tro – men som *rette jøder* (jf. Romerbrevet kapittel 2). Skarsaune og Hvalvik viser også i sin bok at det har vært Jesus-troende jøder i de første århundrene e.Kr. Det har vært Jesus-troende jøder til alle tider.

Dermed vil noen si at Den messianske bevegelsen er en kontinuitet av Det nye testamentets samfunn av hedninger og jøder, som bygger en bro over 2000 år. Samtidig er det ikke helt presist. Det som er den synlige fysiske broen over de 2000 årene som er gått siden de første Jesus-troende menneskene levde, er at evangeliet er det samme, og at det alltid har vært fysisk tilstedeværelse av Jesus-troende jøder i Kirken.²

De fleste Jesus-troende jødene har gjennom historien trolig vært integrert i forsamlinger og kirker med en majoritet av ikke-jøder. Enkelte har blitt tvunget til å forlate sin jødiske identitet, etnisitet, sin kultur og historie, for å bli medlem av Kirken. Andre har forlatt dette frivillig, og dermed adoptert en ny «*kristen*» identitet.

Et trist, men like fullt sant element, er at kirkehistorien har vært preget av en antijudaistisk holdning overfor det jødiske folk. De har blitt forfulgt under slagord som «*dere drepte vår Kristus*», og/eller «*dere er under Guds forbannelse*». Å være jøde og kristen har gjennom historien ikke vært forenlig – til tross for at de første disiplene og apostlene var det. Både det jødiskrabbiniske samfunnet og Kirken har sett på kombinasjonen kristen og jøde som en umulighet. Det var enten eller. For jødene har det å bekjenne Jesus som Messias, og la seg døpe, vært som en forrædersk handling å regne. For dem var kirken noe ondt, som forfulgte og plaget dem. For Kirken var jødedom noe som skulle legges bak, idet man tok imot Jesus som Frelser og Herre.

¹ Harvey, R., (2009), *Mapping Messianic Jewish Theology*, s.1-2.

² Heitman, R.G., (2012), *Chosen to follow*, s.116.

Kanskje det er rettere å omtale det som skjedde på 1970-tallet i USA som et resultat av en ny teologisk refleksjon i Kirken, som førte til en fornyet forståelse av Skriften med henblikk på Kirken og Israel, av misjon overfor det jødiske folk og Israels plass i Guds frelsesplan. På den måten er ikke den messianske bevegelsen en vekkelse utenfor Kirken. Den teologiske refleksjonen begynte lenge før 1970-tallet. Alt på 1800-tallet ble det startet misjonsvirksomhet blant jøder i Palestina, Nord-Afrika og Europa. I Jerusalem finner vi en egen gravplass for de første misjonærene. Mange av dem var Jesus-troende jøder. Vi har ikke dokumentasjon på at de store vekkelsene skjedde, med unntak av i Øst-Europa, hvor vi kan lese om store vekkelsener blant det jødiske folk. Flere av dem som kom til tro var rabbinere.

Et betimelig spørsmål er da hvorfor ikke Den messianske bevegelsen er større enn den er i dag, selv om det var store vekkelsener på 1800-tallet. Et av svarene er Hitler og nazistene, som ikke skilte mellom Jesus-troende jøder og ikke-troende jøder. For dem var en jøde et skadedyr, uavhengig av om de trodde på Jesus eller ikke. Mange Jesus-troende jøder ble drept i konsentrasjonsleirer av nazistene.

På 1970-tallet hadde deler av Kirken alt endret holdning. Det var en ny forståelse av forholdet mellom hedninger og jøder. Da vekkelsene i USA holdt på, kom også flere jøder til tro på Jesus som Messias. De leste Det nye testamentet, og så at de første Jesus-troende menneskene i verden var jøder, slik som dem, som holdt fast på sin jødiske identitet og kultur. Hvorfor skulle de da legge av seg det jødiske, når ikke disiplene og apostlene gjorde det? De hadde behov og ønske om å holde på den jødiske identiteten, og fant godt bibelsk belegg for å gjøre det. Den messianske bevegelsen er dermed et samfunn hvor den jødiske identiteten holdes høyt, samtidig som man bekjenner og tror at Jesus er Israels Messias og verdens redningsmann.

På grunn av kirkehistoriens mange negative møter mellom jøder og kristne, valgte de ikke å kalle seg kristne. For jøder var det et negativt ladd ord. Dermed ble begrepet Messianske jøder etablert, og en bevegelse ble til.

En global bevegelse?

Et spørsmål som raskt dukker opp, er hvor stor Den messianske bevegelsen er. Et annet er om den er globalt eller lokalt forankret. I dette avsnittet skal jeg forsøke å svare på disse spørsmålene.

Det er umulig å si eksakt hvor mange messianske jøder som finnes. Da er det enklere å telle antall forsamlinger, selv om det også er vanskelig. For hva er en forsamling? Enkelte regner husgrupper som forsamlinger, mens andre ikke gjør det. Det er heller ikke enkelt å få et nøyaktig overblikk over antall husgrupper. Det blir som å telle antall bibelgrupper i Norge.

Lausanne Consultation on Jewish Evangelism (LCJE) gjorde en demografisk undersøkelse i 2011, hvor de viste at det bodde jøder i 139 ulike land i verden. Det er trolig Jesus-troende jøder i majoriteten av disse landene. I 35 av disse 139 landene er den jødiske populasjonen på over 10.000 innbyggere. Den

internasjonale messianske jødiske allianse (IMJA) hadde i 2012 arbeid og kontaktnettverk i 17 ulike land. Den eneste demografiske undersøkelsen av messianske jøder i Israel, ble gjort i 1999, og viste at det var 4957 messianske jøder, i tillegg til 733 ikke-jøder i bevegelsen. Dette tallet er trolig tre- eller firedoblet i dag. Caspari Center i Jerusalem holder på med en ny demografisk undersøkelse av antall mennesker i Den messianske bevegelsen i Israel.

Richard Harvey henviser i sin bok *Mapping Messianic Jewish Theology* til LCJEs konferanse i 2005 i Thailand, hvor det mest konservative anslaget messianske jøder anslås til være ca. 150.000 på verdensbasis, hvorav 100.000 bor i USA.³ Antallet er nok noe høyere nå, da dette er tolv år gamle tall. Ifølge en artikkel på nettstedet theatlantic.com fra 2012, estimeres det rundt 175.000-250.000 messianske jøder i USA, og 350.000 på verdensbasis.⁴ Israelsmisjonen legger til grunn 12.000 og 15.000 messianske jøder i Israel, når vi sier at kun 0,3 % av jødene i Israel tror på Jesus. Dette er altså et tall som kun gjelder i Israel, og ikke globalt. Vi vet ikke hvor mange jøder, på et globalt nivå, som tror på Jesus.

Den messianske bevegelsen i USA og Israel

De fleste messianske jøder bor i dag i USA. Men det er også en voksende bevegelse i Israel. Hovedsaklig består bevegelsen i Israel av immigranter fra tidligere Sovjetunionen og Etiopia. Bevegelsene i USA og Israel er ulike, samtidig som hver forsamling er selvstendig og kan variere fra de andre. Dermed er det ikke snakk om én bevegelse, men mange Messias-troende. Samtidig lar det seg gjøre å skjelne mellom bevegelsene i USA og Israel på enkelte punkter, og det handler dette avsnittet om.

Alec Goldberg, nasjonal leder ved *Caspari Center for Biblical and Jewish studies*, anslår at det er 10-15.000 messianske jøder i Israel, som tilhører 130-140 forsamlinger. Det er store forskjeller fra forsamling til forsamling, både med tanke på kulturelle, teologiske og sosiale faktorer. Bevegelsen er preget av mange barn og unge, og er i hovedsak en immigrantbevegelse. Felles identitet for bevegelsen er *Guf ha-Mashiach ba-Artes* – Messias' kropp i Israel.

Hva er likt?

Begge bevegelsene har Bibelen som øverste autoritet, og vil kunne kategoriseres som konservativ bibeltro. Tradisjoner blir verdsatt, men ikke ansett som autoritative. De har en klassisk kristen forståelse av treenigheten, evangeliet og loven.

Et viktig bibelvers, som de forstår seg selv i og ut fra, kan være **Rom.11.29**, «*For Gud angrer ikke sine nådegaver og sitt kall*». Bevarelsen av Israel, og gjenopprettelsen av staten Israel blir forstått som Guds verk og plan.

³ Harvey, R., (2009), *Mapping Messianic Jewish Theology*, s.2.

⁴ <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/11/kosher-jesus-messianic-jews-in-the-holy-land/265670/>

Israelsfolket har fortsatt en viktig oppgave med tanke på frelseshistorien og eskatologien. Zionism-preg – landet er en ugjenkallelig gave fra Gud.

Begge er overbevist om at Jesus-troende jøder skal identifisere seg selv og leve som jøder.

Det er en sterk innflytelse av evangelikal teologi.

Mindre jødisk

Hva er så forskjellene? Bevegelsen i Israel er «*mindre jødiske*» enn forsamlingene i USA. I USA har det vært mye debatt om hvor mye en skal ta hensyn til og ivareta tradisjonell rabbinisk jødedom. Nesten ingen forsamlinger i Israel er opptatt av dette spørsmålet, og deres gudstjenester har lite rabbinisk i seg. Få forsamlinger i Israel bruker dermed tradisjonelle jødiske bønner, og det er lite rom for tradisjonell jødisk liturgi i gudstjenestene.

Caspari Center i Jerusalem

I Jerusalem er det et senter som heter Caspari. Den Norske Israelsmisjonen er en av de største partnerne her, og senterets internasjonale leder, Elisabeth Levy, er ansatt av oss. De driver med jødiske og bibelske studier, arrangerer seminarer og bygger bro mellom de messianske forsamlingene i Israel og mellom bevegelsen og Kirken i verden. Senteret arrangerer blant annet seminarer for sabbatsskolelærere (søndagsskolelærere), som samler bredt fra hele bevegelsen i Israel. Hvert år kommer det også teologistudenter og andre fra Skandinavia for å få undervisning og erfaring om troens jødiske røtter.

Gudsfolket – jøder og hedninger

Gudsfolket er både hedninger og jøder. Jødene skal ikke behøve å bli annerledes. Det gjorde verken Jesus eller de første Jesus-troende menneskene i verden. Vi som ikke er jøder, skal ikke etterligne det jødiske eller bli jøder. Vi er hedninger – som ved troen er podet inn i Gudsfolket.

Den messianske bevegelsen består av jøder og hedninger. Dette er ikke-jøder som oppfører seg mer jødisk. De kjøper bønnesjal, går med kippa, kjøper bukkehorn etc. Men dette er vi aldri kalt til. Samtidig er vi ikke kalt til å omvende jøder fra deres jødiske identitet.

Hva er så vår oppgave? – Evangeliet er Guds kraft til frelse. Det er vi kalt til å forkynne – jøde først og så greker. Evangeliet hører jødene til. De er utvalgt for å være et vitne om Gud og hans frelse for hele verden. Men hvordan kan de være et vitne, om de ikke selv har del i frelsen og kjenner Gud? Israelsmisjonen arbeider med å gi evangeliet tilbake til jødene. Både fordi kirkehistorien viser oss at vi skylder dem det, men mest fordi Bibelen lærer oss at evangeliet hører dem til.

Vi samarbeider med Den messianske bevegelsen – fordi vi tror at i Kristus er vi ett – samtidig er det rom for både jøder og hedninger, menn og kvinner. En jøde skal få holde på sin jødiske identitet, og ikke måtte legge den fra seg i det han eller hun bekjenner Jesus som Messias og Herre.